

TEMA MONOGRÀFIC

Història de l'Educació 2.0
i Història de l'e-Educació.
Les TIC i les xarxes socials al servei
de la docència historicoeducativa
*History of Education 2.0 and History of
e-Education. ICT and social networking
at the service of teaching history*

Andrés Payà Rico
andres.paya@uv.es
Universitat de València (Espanya)

Pablo Álvarez Domínguez
pabloalvarez@us.es
Universitat de Sevilla (Espanya)

Data de recepció de l'original: gener de 2015

Data d'acceptació: març de 2015

RESUM

El present article pretén fer un repàs a les possibilitats docents així com les repercussions pedagògiques que l'ús de les TIC i les xarxes socials obrin per a l'ensenyament-aprenentatge de la història de l'educació. En el paradigma del que hem denominat els darrers anys Història de l'Educació 2.0 i Història de l'e-Educació,

ens plantejem l'impacte i l'ampli ventall d'opcions que s'obrin gràcies a aquestes tecnologies als nous contextos d'aprenentatge propis de la societat digital. Després de la pertinent anàlisi i delimitació conceptual, assenyalem algunes experiències, projectes d'investigació i d'innovació docent, que han demostrat l'eficàcia, l'interès, la participació i la interactivitat que desperten i afavoreixen entre la comunitat docent i discent d'història de l'educació.

PARAULES CLAU: docència universitària, ensenyament-aprenentatge, Història de l'Educació 2.0, TIC, xarxes socials.

ABSTRACT

This paper intends to review the teaching possibilities and pedagogical repercussions that the use of ICT and social networks offer to the teaching and learning of the history of education. Within the paradigm of what we have called in recent years History of Education 2.0 and History of e-Education, we consider the impact and the wide range of options that are opened, thanks to these new technologies, for new learning contexts, characteristic of the digital society. After the relevant analysis and conceptual delimitation, we point out some experiences, research and teaching innovation projects, which have come to demonstrate the efficacy, interest, participation and interactivity that they stimulate and favour between the teaching and learner community of history of education.

KEY WORDS: University teaching, teaching and learning, history of education 2.0, ICT, social networks.

RESUMEN

El presente artículo pretende hacer un repaso a las posibilidades docentes así como las repercusiones pedagógicas que el uso de las TIC y las redes sociales abren para la enseñanza-aprendizaje de la historia de la educación. Dentro del paradigma del que hemos venido a denominar en los últimos años Historia de la Educación 2.0 e Historia de la e-Educación, nos planteamos el impacto y el amplio abanico de opciones que se abren gracias a estas tecnologías en los nuevos contextos de aprendizaje propios de la sociedad digital. Después del pertinente análisis y delimitación conceptual, señalamos algunas experiencias, proyectos de investigación y de innova-

ción docente, que han venido a demostrar la eficacia, interés, participación e interactividad que despiertan y favorecen entre la comunidad docente y discente de historia de la educación.

PALABRAS CLAVE: docencia universitaria, enseñanza-aprendizaje, historia de la educación 2.0, TIC, redes sociales.

I. REPERCUSSIONS PEDAGÒGIQUES DE LES TIC I LES XARXES SOCIALS EN L'ENSENYAMENT-APRENENTATGE DE LA HISTÒRIA DE L'EDUCACIÓ.

Des de mitjan segle passat la presència de la informàtica, i del que posteriorment s'ha denominat tecnologies de la informació i la comunicació (TIC), en les pràctiques de qualsevol activitat humana ha anat creixent exponencialment. En el cas de la història, que no ha estat aliena a les possibilitats que la informàtica i les TIC oferien a l'historiador i investigador, podríem citar, a manera d'exemple de l'aprofitament inicial de la informàtica, l'ús de sistemes automàtics de càlcul per tractar sèries voluminoses de dades numèriques i obtenir indicadors estadístics sobre l'evolució cronològica de fenòmens històrics, d'índole econòmica, demogràfica, etc. De fet, va ser l'escola historiogràfica francesa dels *Annals* qui va assumir que era lícita la pràctica d'una història quantitativa i serial, que va anar cobrant força des de la dècada de 1960, recolzada en els càlculs obtinguts amb ordinadors.¹ D'altra banda, més enllà de les possibilitats que la informàtica oferia als historiadors per realitzar una història quantitativa i serial, les TIC també han revolucionat, en l'àmbit acadèmic, la comunicació entre persones i la localització d'informació, documentació, referències bibliogràfiques, etc.

En aquest sentit, els últims anys hem assistit a la difusió de noves formes de comunicació a Internet, que el 1999 per primera vegada van ser denominades com a web 2.0 i que van aconseguir de ser populars entre nosaltres a partir de

¹ FERNÁNDEZ IZQUIERDO, Francisco. «Archivos, bibliotecas, redes sociales, blogs, Twitter... Tecnologías de la información al servicio del historiador modernista en la Web 2.0». A: SERRANO, Eliseo (coord.) *De la tierra al cielo. Líneas recientes de investigación en Historia Moderna*. Zaragoza: Institución «Fernando el Católico», CSIC, Diputación de Zaragoza, 2013, pàg. 109-158.

2004, quan la informació passa a ser immediata, descentralitzada, interactiva,² i afecta els mitjans tradicionals de difusió dels resultats de la investigació en general, i també dels historiadors de l'educació en particular. La Internet inicial, o web 1.0, es recolzava en continguts que els creadors o administradors de webs oferien de forma estàtica als qui volguessin consultar-los de forma no gaire diferent del lector que consulta un llibre, revista o periòdic. En aquest entorn, que encara avui persisteix a la xarxa, el flux d'informació partia d'una persona a moltes. El pas de la Internet jeràrquica inicial i amb pàgines web estàtiques, que encara perviu en el disseny, al web 2.0, amb el qual conviu, que ofereix majors possibilitats d'interacció i col·laboració entre usuaris, dissenys centrats en ells, compartició participativa d'informació, etc., i en conseqüència la proliferació de serveis associats com ara blogs, wikis, xarxes socials –personals, professionals i acadèmiques–, entorns per compartir recursos diversos –documents, vídeos, fotografies, notícies, emmagatzematge en línia, presentacions, plataformes educatives, etc.–, ha suposat que una creixent quantitat dels continguts siguin generats i mantinguts de forma col·lectiva. Així doncs, per exemple, moltes persones participen desinteressadament en iniciatives col·lectives d'accés obert tan populars com Wikipedia, que ha relegat en gran part les enciclopèdies que existien en paper des del segle XVIII, o mantenen blogs d'informacions diverses, entre les quals també n'hi ha d'interès per als historiadors en general i per als de l'educació en particular, amb gran èxit de visites i interaccions d'usuaris.

Hi ha, doncs, una gran quantitat d'eines a l'abast dels usuaris a la xarxa per a la gestió d'elements, no solament basades en text escrit, i que permeten interactuar amb altres usuaris. A tot això cal afegir l'accessibilitat des de diferents dispositius mòbils i fàcilment portables (telèfons intel·ligents, tauletes, etc.). Vivim en una societat connectada a la xarxa en la qual interactuar amb altres usuaris a través d'entorns per compartir recursos, wikis, blogs i xarxes socials forma part de la nostra quotidianitat. Diferents institucions i experiències acadèmiques amb finalitats divulgatives, docents, etc., empen xarxes socials d'ús generalitzat com Facebook o Twitter, per exemple. Un nombre que va en augment de docents i investigadors de l'àmbit universitari (al voltant de tretze milions) tenen perfils en xarxes socials específicament acadèmiques com ResearchGate o Academia, on principalment comparteixen amb la resta de la

² O'REILLY, Tim. «What is Web 2.0: Design Patterns and Business Models for the Next Generation of Software», 30 de setembre de 2005, <http://oreilly.com/web2/archive/what-is-web-20.html> [consultat el: 8 de gener de 2015].

comunitat les seves publicacions, però en les quals també poden crear debats oberts a la comunitat o, fins i tot, en el cas de ResearchGate, compartir projectes de treball en línia comuns, ateses les possibilitats de la xarxa social científica esmentada com a eina professional per al treball col·laboratiu amb usuaris de pràcticament totes les disciplines científiques,³ entre les quals també un nombre creixent d'historiadors, majoritàriament del món anglosaxó.

Els canvis que ha experimentat la web, fins a poder parlar d'una web 2.0, els últims anys ha obert un ventall de possibilitats que han estat aprofitades especialment en la docència, tant universitària com de la resta de nivells, en diferents camps o disciplines acadèmiques. Comptem ja amb un nombre creixent d'experiències que fan ús de les TIC de forma genèrica en la docència, i en concret, els últims anys han començat a explorar-se també les possibilitats de les xarxes socials en la construcció d'entorns d'ensenyament-aprenentatge. A més, un nombre creixent d'investigacions ha parat esment a l'ús de les xarxes socials institucionals que fan les universitats i a les seves possibilitats per a la docència en aquestes institucions.⁴ Centrant-nos en les possibilitats de les xarxes socials per a la història en general, recentment s'han publicat algunes anàlisis sobre les possibilitats de les xarxes socials en la formació universitària dels futurs historiadors, docents i investigadors,⁵ des de perspectives diverses. A Espanya, hi ha un nombre cada vegada més gran d'experiències docents

³ VALLADOLID, Ismael. *ResearchGATE, un facebook para científicos*, Naukas, 12 de novembre de 2010, <http://naukas.com/2010/11/12/researchgate-un-facebook-para-cientificos/> [consultat el: 8 de gener de 2015].

⁴ GONZALO, Julio; LASER, Wolfram; ADRIÁN, Eduardo. «El uso de redes sociales por parte de las universidades a nivel institucional. Un estudio comparativo», *Revista de Educación a Distancia*, 32 (2012), pàg. 1-38. Disponible a: http://www.um.es/ead/red/32/laaser_et_al.pdf [consultat el: 4 de gener de 2015]; ÍSLAS, Claudia; CARRANZA, María del Rocío. «Uso de las redes sociales como estrategias de aprendizaje. ¿Transformación educativa?», *Revista Apertura*, 2, vol. 3 (2011). Disponible a: <http://www.udgvirtual.udg.mx/apertura/index.php/apertura3/article/view/198/213> [consultat el: 20 de desembre de 2014]; GEWERC, Adriana; MONTERO, Lourdes; LAMA, Manuel. «Colaboración y redes sociales en la enseñanza universitaria», *Comunicar: Revista Científica Iberoamericana de Comunicación y educación*, 42 (2014), pàg. 55-63; PARRA, Eucario. «Las redes sociales de Internet: también dentro de los hábitos de los estudiantes universitarios», *Anagramas*, 9, 17 (juliol-desembre de 2010), pàg. 107-116; CABERO, Julio; MARÍN, Verónica. «Posibilidades educativas de las redes sociales y el trabajo en grupo: Percepciones de los alumnos universitarios», *Comunicar: Revista Científica Iberoamericana de Comunicación y Educación*, 42 (2014), pàg. 165-172; GARCÍA MUÑOZ, Cecilia; NAVARRETE, María del Carmen; ANCONA, María del Carmen. «Las comunidades de aprendizaje y redes sociales en las universidades», *Etic@net*, 13-14 (2013), pàg. 86-93; GEWERC, Adriana; MONTERO, Lourdes; LAMA, Manuel. «Colaboración y redes sociales en la enseñanza universitaria», *Comunicar: Revista Científica Iberoamericana de Comunicación y Educación*, 42 (2014), pàg. 55-63.

⁵ MITIDIERI, Gabriela. «TIC en el aprendizaje de la historia: utilización e historización de estas herramientas en el capitalismo cognitivo», *Clio & Asociados*, 16 (2012), pàg. 195-208.

universitàries en el camp de la història, general o sectorial, que integren o exploren les possibilitats de les xarxes socials d'ús generalitzat entre els alumnes, per fer els processos d'ensenyament-aprenentatge més participatius i cooperatius, entre les quals podem citar, a manera d'exemple, les recents experiències de l'ús de Twitter en la docència d'història econòmica,⁶ o la creació d'un ambient personal d'aprenentatge o *Personal Learning Environment* (PLE) per a la docència d'història a la classe d'espanyol per a estrangers, de fàcil maneig per a docents i alumnes i en el qual s'integrin les xarxes socials i els entorns on es poden compartir recursos.⁷

Podem trobar també diversos precedents en les afirmacions de professors del nostre àmbit acadèmic que han incidit en les possibilitats que la societat de la informació i el coneixement oferien a la història de l'educació, que s'han vist augmentades exponencialment gràcies al web. Així, en aquesta mateixa revista el 2003 Isabel Miró va advertir sobre les possibilitats de la denominada xarxa de xarxes a propòsit dels centres de documentació que s'hi podien trobar,⁸ i Luis Miguel Lázaro va destacar la potenciació que el camp de les ciències de l'educació havia de rebre amb l'ús generalitzat de les tecnologies de la comunicació, fixant l'atenció en la història de l'educació.⁹ Aqueix mateix any, Miguel Somoza i Gabriela Ossenbach van vincular Internet i història de l'educació amb els museus pedagògics i el patrimoni educatiu en un estudi sobre la presència dels museus escolars a Internet com a exposicions de patrimoni educatiu.¹⁰ D'altra banda, els professors de la Universitat del País Basc, el 2005, van remarcar l'avanç i l'eclosió constants dels llocs webs relacionats amb la història

⁶ LÓPEZ, Misael Arturo; TASCÓN, Julio. «El uso de Twitter como herramienta para la enseñanza universitaria en el ámbito de las ciencias sociales: Un estudio de caso desde la Historia económica», *Teoría de la Educación: Educación y Cultura en la Sociedad de la Información*, vol. 14, 2 (2013), pàg. 316-345; MARTÍNEZ, Rodrigo; CORZANA, Francisco; MILLAN, Judith. «Experimentando con las redes sociales en la enseñanza universitaria en ciencias», *Revista Eureka sobre Enseñanza y Divulgación de las Ciencias*, vol. 10, 3 (2013), pàg. 394-405.

⁷ MORÁN, Próspero Manuel. «La enseñanza de historia en el aula de ELE: construcción de un PLE adaptado al profesorado poco experto», *Historia y Comunicación Social*, vol. 18 (desembre de 2013), pàg. 587-599.

⁸ MIRÓ, Isabel. «Les noves tecnologies al servei de l'ensenyament de la història de l'educació», *Educació i Història. Revista d'Història de l'Educació*, 6 (2003), pàg. 240-244.

⁹ LÁZARO, Luis Miguel. «L'accés a les fonts a la història de l'educació a través de les noves tecnologies de la informació», *Educació i Història. Revista d'Història de l'Educació*, 6 (2003), pàg. 245-264.

¹⁰ SOMOZA, Miguel; OSSENBACH, Gabriela. «Internet y museos pedagógicos», CALVO, Rafael et al. (coords.). *Enohistoria de la escuela*. Burgos: Universidad de Burgos, SEDHE, 2003, pàg. 901-914.

de la educació,¹¹ més avant, per pal·liar algunes de les deficiències detectades, com l'absència de bases de dades en línia, i amb la finalitat de fomentar que els historiadors de l'educació i el públic en general poguessin accedir a informació i documentació, van engregar un recurs per a la història de l'educació al País Basc, un projecte que amb el temps va anar perfeccionant-se fins a convertir-se en el Centre de Documentació d'Història de l'Educació a Euskal Herria. Així mateix, el 2006, el llavors president de la Sociedad Española para el Estudio del Patrimonio Histórico-Educativo, Julio Ruiz Berrio, en un monogràfic de la revista *Historia de la Educación* sobre noves tendències en història de l'educació, constata el desenvolupament i la implantació de les TIC en el nostre àmbit acadèmic i científic i la consegüent transformació al fet que sotmetia, i sotmetria, a la museologia educativa.¹²

Les experiències abans esmentades es van centrar, en major mesura, en els aspectes investigadors, si bé a nosaltres ens interessa també fer ressaltar aquí ara altres elements com el treball docent, la participació comunitària o la seva utilització per a l'ensenyament-aprenentatge. Un assumpte del qual, entre altres temes, es va ocupar el seminari organitzat per la SEDHE sobre la docència en història de l'educació a Gijón (2004), on María del Mar del Pozo es preguntava «¿cómo podremos adecuarlos como profesores a los nuevos planteamientos didácticos, a las rápidas transformaciones sociales y a las nuevas tecnologías de la información y de la comunicación?».¹³ Una qüestió que reprenen un conjunt de professors d'història de l'educació de la Universitat de Barcelona el 2010, que conclouen que «cal seguir parlant de les sempre noves tecnologies, i del seu reflex en la població a escala global. Els nadius digitals van omplint les aules de la universitat, on han de conviure amb professorat reciclat o encara analfabet digital»,¹⁴ fet davant el qual els professors Vilanou i De la Arada assenyalen que: «En consecuencia, una nueva didáctica de la historia de la educación –gracias a los cambios conceptuales introducidos en

¹¹ DÁVILA, Paulí; GARMENDIA, Joxe; NAYA, Luis Mari; ZABALETA, Iñaki. «Un recurso de Internet para la historia de la educación en Euskal Herria: euskalhezkuntza.info», DÁVILA, Paulí; NAYA, Luis Mari (coords.), *La infancia en la historia: espacios y representaciones (II)*. San Sebastián: Erein, SEDHE, pàg. 555-563.

¹² RUIZ BERRIO, Julio. «Historia y museología de la educación. Despegue y reconversión de los museos pedagógicos», *Historia de la Educación. Revista Interuniversitaria*, 25 (2006), pàg. 271-290.

¹³ DEL POZO, María del Mar. «Metodología de la materia “Historia de la educación en España”: sugerencias para un debate», *Cuadernos de Historia de la Educación*, 2. Sevilla: SEDHE, 2005, pàg. 34.

¹⁴ MOREU, Àngel C. (coord.). *Les fonts orals i audiovisuals en la història de l'educació. Innovació i recerca en la docència universitària*. Barcelona: Publicacions i Edicions de la Universitat de Barcelona, 2010, pàg. 115.

esta área de conocimiento a través de las posibilidades de las nuevas tecnologías— debe dirigirse hacia el acceso y consulta de este tipo de fuentes histórico-pedagógicas de nuevo cuño. El alumnado —convertido así en un explorador digital— puede aprender muchas cosas navegando por la red, observando y eligiendo información, que puede servir para su formación e, incluso, contribuir a su socialización, en virtud de los lazos sociales que establecen esas comunidades virtuales. De hecho, este tipo de aprendizaje rompe la consabida jerarquía docente-discente para establecer una nueva dinámica en red, que fomenta no sólo la socialización de los diferentes miembros participantes sino también el aprendizaje colaborativo». ¹⁵

Així doncs, com s'ha vist, la inevitable i accelerada irrupció de les TIC a la qual hem assistit els últims anys ha condicionat les maneres d'aprendre, ensenyar, informar, comunicar, investigar, etc., a les nostres universitats, que s'han integrat en major o menor mesura en els nostres usos quotidians. En aquest sentit la comunitat científica d'historiadors de l'educació no ha estat aliena als canvis i possibilitats que les TIC i el web 2.0 oferien en el camp de la investigació i de la docència. Així mateix, cal tenir en compte que l'ús acadèmic de xarxes socials per a la docència ha suposat un salt qualitatiu important per afavorir la generació, construcció i transferència del coneixement científic en l'àmbit universitari. La docència a la universitat del segle XXI ha de plantejar-se una sèrie d'objectius generals en relació als usos que pot fer-se de les xarxes socials, entenent com a xarxes socials, tal com les han definit Julio Gonzalo, Wolfram Lase i Eduardo Adrián, aquelles estructures compostes per grups de persones connectades per un o diversos tipus de relacions i alhora mediades per plataformes de caràcter tecnològic que constitueixen un canal d'intercanvi que possibilita interaccions de diversa índole. ¹⁶ En aquest sentit, com dèiem, els professors universitaris hem de parar-nos a reflexionar sobre els beneficis d'utilitzar una xarxa social. Les xarxes socials han irromput en l'àmbit universitari com un aparador dinàmic i interactiu per a professors i alumnes que els permet participar des de l'intercanvi i el diàleg en línia en la creació i revaloració del coneixement científic. La participació interprofessional en una xarxa social facilita l'accés a la informació, i la fa al seu torn molt més visible. En definitiva, les xarxes socials de comunicació

¹⁵ VILANOU, Conrad; DE LA ARADA, Raquel. «Las fuentes orales y audiovisuales: un nuevo marco para la construcción colectiva de la historia de la educación», MOREU, Àngel C. (coord.). *Les fonts orals i audiovisuals...*, op. cit., 2010, pàg. 50.

¹⁶ GONZALO, Julio; LASER, Wolfram; ADRIÁN, Eduardo. «El uso de redes sociales por parte de las universidades...» op. cit.

s'han convertit en una eina que permet l'aprenentatge col·laboratiu i involucra espais d'intercanvi d'informació interprofessional que fomentin la cooperació, el diàleg, la discussió, la interrogació, la reflexió, etc.

Creiem que la docència universitària i la didàctica de la història de l'educació des de plantejaments interdisciplinaris no poden mantenir-se alienes al procés d'alfabetització digital que ens envolta i en el qual es combinen les xarxes socials i la filosofia del web 2.0, sent aquesta última una mica més que una sèrie de tecnologies i prestacions digitals atractives. Es tracta d'una web amb interacció social i participació més gran, en la qual les persones amb un paper més actiu i protagonista poden fer contribucions al mateix temps i en la mateixa mesura que consumeixen informació i utilitzen diversos serveis, abordant així la distribució de la informació i la construcció del coneixement de manera compartida.¹⁷ Com a historiadors de l'educació, des de l'entorn digital, hem d'aprendre a construir coneixement en xarxa, de forma activa, participativa i dinàmica, configurant una identitat digital lligada als processos d'ensenyament-aprenentatge historicoeducatius. Un repte emergent en un nou paradigma pedagògic que genera nous processos de col·laboració interdisciplinària i facilita la construcció del coneixement des de nous plantejaments historicoeducatius.

2. HISTÒRIA DE L'EDUCACIÓ 2.0 I HISTÒRIA DE L'E-EDUCACIÓ.

La proliferació de les TIC en la societat contemporània en general, i en la institució universitària en particular, ha transformat de forma radical els hàbits de les persones, i les ha convertit en un instrument ineludible i de particular interès per al consumidor i l'estudiant. Justament, les hores que dediquem a l'ús de les tecnologies han generat en la present era digital¹⁸ un nou consum, un nou llenguatge, una nova cultura de masses¹⁹ i una particular forma de relacionar-nos, entendre i interpretar el món que ens envolta. L'imparable desenvolupament tecnològic està generant un profund i intens impacte en tots els àmbits i nivells de la nostra vida quotidiana (personal, laboral, acadèmica, etc.).

En aquest entramat de relacions socials, marcades per la necessitat de participar en el desenvolupament del que s'ha denominat alfabetització audiovisual,

¹⁷ ÁLVAREZ, Pablo; PAYÀ, Andrés. «Patrimonio educativo 2.0: hacia una didáctica histórico-educativa más participativa y la investigación en red», *Cuestiones Pedagógicas*, 22 (2013), pàg. 117-140.

¹⁸ QUIROZ, María Teresa. *Sin muros. Aprendizajes en la era digital*. Lima (Perú): Universidad de Lima, 2013.

¹⁹ BREU, Ramón. *La pantalla infinita. Manual contra el analfabetismo mediático*. Barcelona: Octaedro, 2014.

digital o mediàtica, la universitat com a institució científica per excel·lència, té tot un repte pel que fa a qüestions com: oferir noves estratègies d'actuació lligades a l'execució de nous processos d'ensenyament-aprenentatge; facilitar el desenvolupament i l'adquisició de les exigides competències digitals; compartir noves troballes, fruit d'investigacions rigoroses relacionades amb la influència de la bretxa digital en el quefer del docent i del discent; exposar i posar en valor models de bones pràctiques docents, especialment significatives per afrontar amb èxit els processos d'alfabetització digital en el marc universitari; i aportar reveladores reflexions derivades de les noves necessitats didàctiques i formatives que sorgeixen amb la naturalesa canviant de nostra societat.²⁰ El gran desafiament que la universitat té és concreta a entendre la importància de participar en el desenvolupament de la competència digital i en la gestió del coneixement a través del web,²¹ sense per això haver de deixar a un costat la necessitat d'educar el pensament crític dels estudiants.

Actualment, ningú no dubta que l'ensenyament universitari és en un moment de transformació i recerca d'un nou sentit del coneixement, urgít per la conveniència d'innovar, la demanda de qualitat i el repte de la creativitat. Des d'aquest convenciment, justifiquem la necessitat d'abordar el canvi de la docència universitària a través del que és més proper al professorat: les seves estratègies i els seus recursos didàctics. I, en aquesta tasca, que té a veure amb la integració curricular dels mitjans, moltes són les potencialitats pedagògiques que presenten el món del web 2.0, la cibercultura, l'educació en línia, la comunicació digital, l'aprenentatge electrònic, els entorns virtuals d'aprenentatge, els objectes d'aprenentatge i les xarxes digitals, per citar-ne alguns exemples.

Sabem que el web 2.0 es caracteritza principalment per la participació de l'usuari com a contribuïdor actiu i no solament com a espectador dels continguts del web, fet que precisament queda reflectit en aspectes com: l'auge dels blogs i de les xarxes socials; les webs creades pels usuaris, usant plataformes d'autoedició; el contingut agregat pels usuaris com a valor clau del web; l'etiquetatge col·lectiu als marcadors socials; la importància de la cua llarga (*long tail*); el beta perpetu –el web 2.0 s'inventa permanentment–; les aplicacions web dinàmiques; etc.

Tal vegada, la presència de les TIC –concebudes com quelcom atractiu– siga sempre un valor fonamental en l'exercici de l'activitat docent universitària, tal

²⁰ HOPE, Sherri; KERR, Paulette (ed.). *Global Citizenship in a Digital World*. Unitwin (Suècia): Clearinghouse on Children, Youth and Media, Nordicom, University of Gothenburg, 2014.

²¹ GALLEGO, Domingo J.; ÁLVAREZ, Mabel (coord.). *Capacitación y gestión del conocimiento a través del web 2.0*. Madrid: Dykinson, 2013.

com argumenta Petschen.²² Potser per això volem entendre que tota matèria, sense excepció, és susceptible de ser planificada i organitzada de manera interessant per a l'alumnat, emparant-nos en el desig de transmetre el coneixement científic a través d'una tecnologia multimèdia que ve de la mà de la revolució digital en la qual ens trobem immersos. No obstant això, encara que som conscients que en algunes disciplines la qüestió es presenta tant més difícil, paradoxalment, en l'àmbit de les humanitats i les ciències socials, un sector molt important roman obert a la seducció multimèdia, digital i tecnològica que ens reclama.

La revolució digital ens ofereix noves formes comunicatives que ens han plantejat un canvi de paradigma en la relació entre l'educador i l'educand, en potenciar un nou tipus de relació comunicacional, més fàcil, directa, interactiva, bidireccional i col·laborativa. Les TIC, en general, ens obren una porta a la possibilitat de tenir accés a la informació des de qualsevol part del planeta, eliminant fronteres i distàncies; fent molt més còmodes els processos d'ensenyament-aprenentatge, mitjançant aules virtuals i entorns personals d'aprenentatge, a través d'Internet –adaptant-se a les característiques concretes de cada usuari–, etc. Biblioteques digitals, aprenentatge mixt (*blended learning*), blogs, ciberespais, codis audiovisuals, computació en núvol, comunitats virtuals, educació en línia, educomunicació, fòrums asincrònics, museus virtuals, objectes d'aprenentatge, observatori de mitjans, podcasts, xarxes digitals, vincles, webquestes, wikis, etc., componen un ampli elenc de possibilitats que s'obren a la docència universitària, com a garantia d'una institució a la qual correspon adaptar-se a les exigències que els processos de convergència digital ens demanen.

Són aquestes opcions, i altres, les que ens inciten a plantejar-nos, des d'una visió de futur, com podem abordar des de la Universitat en general, i des de l'ensenyament de la Història de l'Educació en particular, nous desafiaments i reptes a partir d'una intervenció educativa adequada. Tot això, emparat en el desig d'un aprenentatge molt més mediàtic, virtual, interactiu i digital, en el qual l'estudiant segueixi sent el protagonista indiscutible en la construcció del coneixement historicoeducatiu. Apostem per intervencions educatives i models de bones pràctiques educatives emparades en l'ús de les TIC,²³ que ensenyen a utilitzar els mitjans per tenir accés a la informació, i sobretot, que ajuden la societat a saber reflexionar sobre les bones pràctiques educatives

²² PETSCHEN, Santiago. *El arte de dar clases. Experiencias de los autores de libros de memorias*. Madrid: Plaza y Valdés Editores, 2013.

²³ MARTÍNEZ SERRANO, M. Carmen (coord.). *Buenas prácticas educativas en el uso de las TIC*. Jaén: Joxman, 2013.

d'una manera crítica i racional, construïnt a partir de les dades rebudes un coneixement significatiu i tan ajustat a la realitat com es pugui.²⁴

Des del punt de vista docent i com a professors d'Història de l'Educació, en l'intent de definir el que denominem «Història de l'Educació 2.0», ens referim a una disciplina encarregada d'estudiar el fet educatiu des d'una perspectiva històrica, basant-se en les aplicacions i possibilitats que ens brinda el web 2.0. Al·ludim, per exemple, a la possibilitat d'impartir una matèria com és la Història de l'Educació, de la mà de les diverses potencialitats pedagògiques que ens brinda Internet, fent participar l'alumne de la informació que es transmet a la xarxa i que es construeix en col·laboració i interacció amb la comunitat a través de blogs, xarxes socials, wikis, remescles (*mashups*), etc. Tot i això, considerant que l'essència d'aquestes eines resideix en la possibilitat d'interactuar amb multitud d'usuaris, o aportant continguts que enriqueixen les experiències de navegació.

Podem parlar d'Història de l'Educació 2.0, quan els processos d'ensenyament-aprenentatge que desenvolupem en relació amb aquesta disciplina, s'implementen a través de variats recursos TIC o pàgines que ofereixen un alt nivell d'interacció, i s'actualitzen freqüentment amb les aportacions dels usuaris. En definitiva, desenvolupem una Història de l'Educació 2.0 quan per ensenyar el coneixement dels fets educatius des d'una perspectiva històrica, ens acollim a les possibilitats que ens ofereixen els llocs web que faciliten el fet de compartir informació, la interoperabilitat, el disseny centrat en l'usuari i la col·laboració a la xarxa.

Un lloc web 2.0 permet als usuaris interactuar i col·laborar entre si com a creadors de contingut generat per usuaris en una comunitat virtual i, des d'aquesta perspectiva, una Història de l'Educació 2.0 ha de permetre a cadascun dels usuaris dialogar i aprendre col·laborativament a la xarxa²⁵ per construir el coneixement historicoeducatiu. En Història de l'Educació, com en altres assignatures, el web 2.0 ens permet no només realitzar treball col·laboratiu entre diversos usuaris o col·laboradors, sinó que, a més a més, les eines que ofereix aquesta web ens ajudaran a millorar i completar acti-

²⁴ AZNAR, Inmaculada; CÁCERES, M. Pilar; HINOJO, F. Javier. «El impacto de las TICs en la sociedad del milenio: nuevas exigencias de los sistemas educativos ante la alfabetización tecnológica», *Etic@net*, any II, núm. 4 (2004), pàg. 179. Disponible a: <http://www.udgvirtual.udg.mx/apertura/index.php/apertura3/article/view/198/213> [consultat el: 13 de gener de 2015].

²⁵ SUÁREZ, Cristóbal; GROS, Begoña. *Aprender en red: de la interacción a la colaboración*. Barcelona: Universitat Oberta de Catalunya (UOC), 2013.

vament entre docents i estudiants els temes que es recullen al programa de l'assignatura i que s'imparteixen a l'aula de classe. Tot això, amb la intenció que educadors i educands, per posar en valor el coneixement historicoeducatiu, formin part d'una societat que s'informa, comunica, construeix i genera coneixement, conscients que el model educatiu universitari tradicional es troba en l'actualitat en un procés evolutiu degut a l'auge de les TIC i la seva aplicació a les aules.

Cert és que amb la societat de la informació, totes les innovacions i els canvis que comporta el món digital i virtual generen un espai d'acció socio-professional diferent: ens referim al de l'e-educació. I amb aquest, es produeix un salt qualitatiu i un plus d'aprenentatge derivat dels reptes als quals han de fer front el món virtual i la societat digital actual.

L'e-educació –educació electrònica–, basada en l'ús de les TIC, no significa només un nou mitjà que s'utilitza, sinó un nou entorn social que es crea i, per tant, un nou tipus d'espai educatiu. És, com ja s'apunta en l'actualitat, un espai electrònic que configura una realitat virtual de múltiples conseqüències. Ens referim, en paraules de Touriñán, al «tercer entorn»,²⁶ juntament amb el camp i la ciutat; és la societat de les xarxes que genera el dret a ser educat a i per a l'espai digital. L'objectiu fonamental de l'e-educació com a tasca es relaciona directament amb el desenvolupament de destreses, hàbits, actituds i coneixements que capaciten les persones per ser, moure's, intervenir, actuar, aprendre i interrelacionar-se a l'espai electrònic.²⁷ En la mateixa línia, l'objectiu fonamental de l'e-educació com a rendiment és l'adquisició en el procés d'ensenyament-aprenentatge d'un conjunt de conductes que capaciten l'educand per decidir i realitzar el seu projecte, utilitzant l'experiència virtual. L'educació electrònica pot ser considerada com una nova dimensió d'intervenció pedagògica general en una àrea d'expressió intervinguda, orientada a l'ús i la construcció d'experiència virtual en processos educatius.²⁸

L'oportunitat de l'aprenentatge historicoeducatiu de manera col·laborativa en condicions tecnològiques en xarxa, és el que ens porta a parlar d'Història

²⁶ TOURIÑÁN, José Manuel. «Educación electrónica: Un reto de la sociedad digital en la escuela», *Revista Española de Pedagogía*, 227 (2004), pàg. 31-56.

²⁷ ECHEVARRÍA, Javier. «Educación y nuevas tecnologías: el Plan Europeo E-Learning», *Revista de Educación*, número extraordinari (2001), pàg. 201-210.

²⁸ *Ibidem*, pàg. 49.

de l'e-Educació.²⁹ Amb aquest terme ens referim a l'adquisició en el procés d'ensenyament-aprenentatge d'un conjunt de conductes que capaciten l'educand per afermar el coneixement historicoeducatiu utilitzant l'experiència virtual. No es tracta únicament d'ampliar a la xarxa l'aprenentatge col·laboratiu, sinó d'analitzar el canvi substancial que es produeix en els rols docent i discent en un entorn marcat per una comunicació en xarxa, tal com assenyalen Suárez i Gross.³⁰ L'e-educació ens ajuda a concebre Internet com alguna cosa més que un mer recurs educatiu. Internet és un autèntic entorn d'acció educativa que inclou noves formes de comunicació en xarxa diferents de la tradicional comunicació a l'aula. Justament, és aquesta singularitat comunicativa la que ens presenta diferents circumstàncies i conjuntures per repensar la interacció d'Internet amb el desenvolupament dels processos d'ensenyament-aprenentatge historicoeducatius posant en valor les seves múltiples possibilitats.

Amb tot això, i malgrat la dimensió tecnològica que ens ocupa, no convé perdre de vista que la Història de l'Educació, com a ciència històrica, social i educativa amb molts anys de desenvolupament a l'esquena, s'encarrega d'estudiar diacrònicament una parcel·la de l'activitat i del comportament humà, l'activitat d'educar, sense oblidar que es tracta d'una activitat inserida en un tot més ampli que la condiona sistemàticament. Com assenyala Guichot, «todo fenómeno educativo, toda teoría o idea sobre educación, se debe inscribir en el contexto de las condiciones sociales, políticas, económicas, culturales donde se gesta; aspecto éste que reclama por parte del historiador de la educación un tratamiento interdisciplinar de su objeto cognitivo».³¹ Escolano Benito ens recorda també sobre aquest aspecte que: «el historiador de la educación ha de investigar y explicar, en primer término, cómo se origina en una estructura histórico-social dada su subsistema educativo-pedagógico, cuáles son las notas que lo caracterizan, de qué forma satisface las expectativas funcionales del modelo social, o contribuye a crear mecanismos crítico-dialécticos en orden a la innovación y, como finalmente, se interrelaciona con los demás factores configurativos de la estructura de la sociedad (demografía, econo-

²⁹ VAN RUYSKENSVELDEA, Sarah. «Towards a history of e-ducation? Exploring the possibilities of digital humanities for the history of education», *Paedagogica Historica: International Journal of the History of Education*, vol. 50, 6 (2014), pàg. 861-870.

³⁰ SUÁREZ, Cristóbal; GROS, Begoña. *Op. cit.*

³¹ GUICHOT, Virginia. «Historia de la Educación: reflexiones sobre su objeto, ubicación epistemológica, devenir histórico y tendencias actuales», *Revista Latinoamericana de Estudios Educativos*, vol. 2, núm. 1 (gener-juny 2006), pàg. 11-51.

mía, organización social, ideologías, poder político, mentalidades, ciencia, tecnología...».³²

Des d'aquestes consideracions, volem posar l'accent en el fet que ensenyar i aprendre no deixa de ser una qüestió complexa, sovint contradictòria, continuament transitòria, plena d'imprevists i molt suggeridora, almenys per als qui aprecien la pedagogia com a ens i espai dialògic, tàctil, discontinu i en constant moviment i renovació. Així, a través d'aquest treball, tractem de fer dialogar la Història de l'Educació amb les TIC, la qual cosa ens porta a pensar la pedagogia des de les seves paradoxes i les seves possibilitats, sortint del propi marc del pensament ortodox estructurat i estructurant de les rutines, les repeticions i els canons didàctics més tradicionals. Sabem que hi ha tantes interpretacions històriques com historiadors³³ i, en la mateixa línia, entenem que hi ha tants recursos per construir i transmetre la història col·laborativament com educadors i professors poden transmetre-la. I, justament, en aquest sentit, són destacables les aportacions de les TIC. En el nostre cas, en particular, resulten molt significatius els resultats del conegut projecte internacional History on Line,³⁴ un portal d'Internet, dirigit a historiadors i estudiants, dedicat a la Història de l'Educació. Es tracta d'un projecte europeu la idea inicial del qual va partir de la Universitat de Torí i en què participen nou grups de treball de diferents universitats, entre els quals es troba un equip del Centro MANES de la UNED.³⁵

En definitiva, les TIC són una eina pedagògica d'especial transcendència en la societat actual, mitjançant la qual és possible aconseguir un aprenentatge més significatiu orientat a nous processos d'ensenyament-aprenentatge, lligats al desenvolupament de la competència digital, en què l'e-educació és un àmbit general educatiu orientat al desenvolupament de l'àrea d'experiència virtual en processos didàctics. La construcció d'una nova manera d'ensenyar la Història de l'Educació, lligada a la reconstrucció dels processos historicoeducatius en

³² ESCOLANO BENITO, Agustín. «La historiografía educativa. Tendencias generales», DE GABRIEL, Narciso; VIÑAO, Antonio (ed.). *La investigación histórico-educativa. Tendencias actuales*. Barcelona: Ronsel, 1997, pàg. 68.

³³ Des d'aquest plantejament, les paraules de Carr ens recorden que «la historia consiste esencialmente en ver el pasado por los ojos del presente y a la luz de los problemas de ahora, y que la tarea primordial del historiador no es recoger datos sino valorar: porque si no valora, ¿cómo puede saber lo que merece ser recogido?». CARR, Edward H. *¿Qué es la Historia?* Barcelona: Ariel, 2003, pàg. 96.

³⁴ Cfr. <https://canal.uned.es/mmobj/index/id/6317> [Consultat el: 14 de gener de 2015].

³⁵ Des de 1992, aquest centre es dedica a la investigació de manuals escolars produïts a Espanya, Portugal i Amèrica Llatina durant els segles XIX i XX, i té una àmplia experiència en la creació de bases de dades.

l'actualitat, no pot romandre aliena a les potencialitats que ens brinden les TIC com a recurs que contribueix al desenvolupament del coneixement des d'una perspectiva col·laborativa, dialògica i digital i facilita aquest desenvolupament. Solament emparant-nos i valent-nos dels múltiples recursos tecnològics que posa a la nostra disposició la societat digital, podrem trencar les barres que en el present no ens permeten parlar amb liquiditat del que comporta desenvolupar una Història de l'Educació 2.0 i una Història de l'e-Educació (figura 1). El web 2.0 i l'educació electrònica no deixen de ser un constant repte de la societat digital a la Universitat actual, en general, i a l'ensenyament de la Història de l'Educació, en particular.

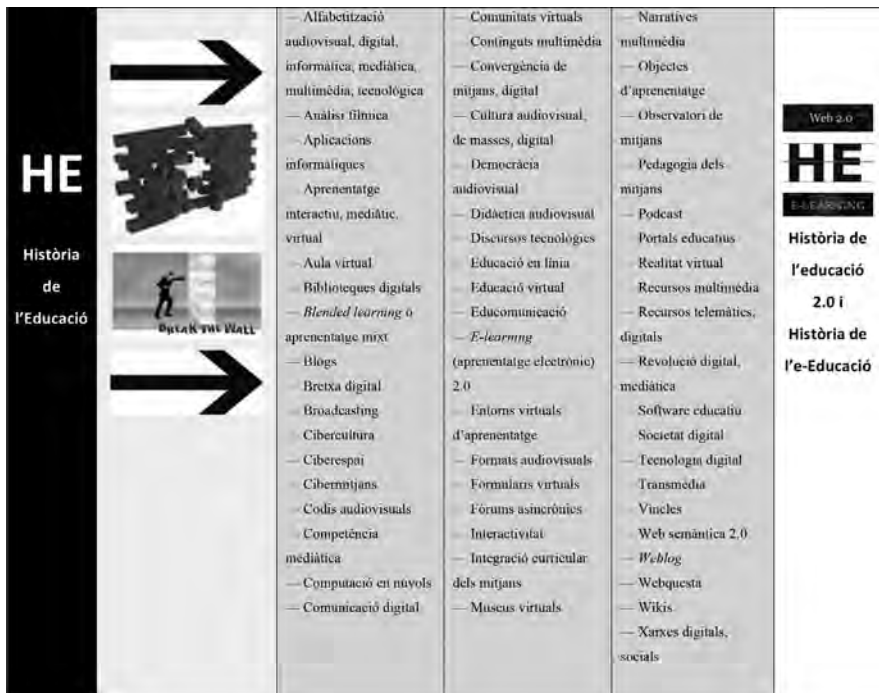

Figura 1. El pas de la Història de l'Educació a la Història de l'Educació 2.0 i Història de l'e-Educació.

3. ALGUNES EXPERIÈNCIES I PROJECTES D'INVESTIGACIÓ I INNOVACIÓ DOCENT

Tot allò de què hem parlat fins ací, hem tingut l'oportunitat d'assajar-ho i experimentar-ho a la pràctica docent gràcies a una sèrie de projectes d'investigació i innovació docent que, subvencionats per la Universitat de València i el Govern valencià, han demostrat l'eficàcia, l'interès, la participació i la interactivitat que desperten i afavoreixen aquestes experiències entre la comunitat docent i discent d'història de l'educació. La primera d'aquestes experiències la vàrem engegar el 2011 amb el projecte d'investigació precompetitiu «Disseny i elaboració d'un Espai Virtual d'Aprenentatge (EVA) per a l'estudi del patrimoni educatiu»,³⁶ fruit del qual és la plataforma <www.patrimonioeducativo.es> com una primera eina per facilitar la didàctica del patrimoni historicoeducatiu i l'aprofitament educatiu en la pràctica docent dels museus pedagògics i els centres d'estudi del patrimoni educatiu existents a Espanya.³⁷

A banda d'erigir-se com un centre de recursos i d'informació per treballar amb el patrimoni historicoeducatiu, aquesta plataforma conté més de 30 propostes o unitats didàctiques³⁸ per introduir els coneixements de la cultura material i immaterial de l'escola a les aules d'infantil, primària, secundària i adults, elaborades per l'alumnat de l'assignatura Història de l'Escola dels graus

³⁶ Projecte precompetitiu «Disseny i elaboració d'un Espai Virtual d'Aprenentatge (EVA) per a l'estudi del patrimoni educatiu» concedit a l'empara de la Resolució de 17 de gener de 2011 del Rectorat de la Universitat de València, per la qual es convoquen diferents tipus d'ajudes a la investigació i s'aproven les bases que en regiran la concessió, resolta el 29 de juny de 2011 pel Vicerectorat d'Investigació i Política Científica, conformat pels professors doctors Andrés Payà (investigador principal), Pablo Álvarez, Piedad M. Sahuquillo i Ana Ancheta.

³⁷ ÁLVAREZ, Pablo; PAYÀ, Andrés. «Patrimonioeducativo.es: un espacio virtual de aprendizaje para el estudio del patrimonio educativo español», MORENO, Pedro Luis; SEBASTIÁN, Ana (ed.). *Patrimonio y etnografía de la escuela en España y Portugal durante el siglo XX*. Murcia: SEPHE, CEME, 2012, pàg. 583-596; ÁLVAREZ, Pablo; PAYÀ, Andrés. «Patrimonio educativo 2.0: hacia una didáctica histórico-educativa más participativa...», op. cit., 2013; PAYÀ, Andrés; SAHUQUILLO, Piedad. «La participación del alumnado de magisterio en la construcción de un entorno virtual de aprendizaje. Análisis a partir del grupo de discusión», *Docencia e Investigación*, 22 (2012), pàg. 115-126; PAYÀ, Andrés; ÁLVAREZ, Pablo; SAHUQUILLO, Piedad; ANCHETA, Ana. «El estudio del patrimonio educativo y las TIC», PALMERO, Julio; SÁNCHEZ, José (coord.). *Buenas prácticas con TIC para la investigación y la docencia*. Málaga: Universidad de Málaga, 2011; PAYÀ, Andrés; ÁLVAREZ, Pablo. «Pensar la educación desde las TIC y la recuperación del patrimonio educativo», FONTAL, Olaia (coord.). *Mirando a Europa: estado de la cuestión y perspectivas de futuro*. Madrid: Ministerio de Educación, Cultura y Deporte, 2012, pàg. 546-554; PAYÀ, Andrés. «Obrint finestres. Les possibilitats de la xarxa per a la didàctica del patrimoni educatiu», A: AA. VV. *Cohesió social i educació*. Girona: Universitat de Girona, 2012, pàg. 517-530.

³⁸ Cada proposta didàctica està conformada pel títol de l'activitat, els destinataris, els objectius generals i específics, la descripció, la temporització, l'escenari, els recursos/materials i observacions/recomanacions.

Imatge 1. Espai virtual d'aprenentatge per a la didàctica del patrimoni educatiu <patrimonioeducativo.es>.

de Mestre d'Educació Infantil i Mestre d'Educació Primària³⁹ de la Facultat de Magisteri de la Universitat de València. La transferència d'uns continguts historicoeducatius propis de l'ensenyament superior a la resta dels nivells del sistema educatiu, així com l'interès mostrat pels futurs mestres en introduir la comprensió de la gènesi i l'evolució de l'educació a la seua futura tasca docent a peu d'aula per fer partícips els seus alumnes del seu passat educatiu, aconsegueix trencar amb l'aïllament del món universitari i obtenir una vertadera transferència del coneixement historicoeducatiu al seu lloc d'origen: l'escola.

D'altra banda, també cal destacar l'elevada participació al fòrum disponible a la plataforma i, fonamentalment, a les xarxes socials paral·leles creades a Youtube, Facebook i Twitter. Al canal de Youtube de Patrimonio Educativo (<https://www.youtube.com/patrimonioeducativo>), hi ha permanentment a l'abast del professorat i alumnat per servir de suport a la docència historicoeducativa més de 160 recursos audiovisuals: vídeos, documentals, pel·lícules, xerrades, testimonis d'història oral, presentacions i muntatges... Aquests es troben seleccionats i classificats en nou llistes de reproducció: Història oral / Històries de vida, Ponències i conferències historicoeducatives, Museus

³⁹ PAYÀ, Andrés; SAHUQUILLO, Piedad. «La participación del alumnado de magisterio en la construcción de un entorno virtual de aprendizaje...», op. cit., 2012.

pedagògics i centres de patrimoni educatiu, Exposicions i història material de l'educació, Fragments de pel·lícules, Documentals d'història de l'educació, Escoles, centres i instituts amb història, Biografies d'educadors i educadores, i Vídeos realitzats pels alumnes de la Universitat de València i Universitat de Sevilla. És a dir, tota una bateria de recursos audiovisuals que, en la línia de l'alfabetització digital i amb la complementarietat d'altres activitats més habituals i que considerem imprescindibles com els comentaris de text, la lectura de fonts primàries, l'anàlisi iconogràfica, les lliçons magistrals, els debats, etc., aconseguen una visió més holística i comprensiva del passat educatiu. L'èxit i l'elevadíssim interès suscitat entre l'alumnat i molts docents pels perfils creats a propòsit d'aquest projecte en altres xarxes socials com ara Facebook (<https://www.facebook.com/patrimonioeducativo>) o Twitter (@patrimonioeduca), on es comparteixen informacions i opinions sobre jornades, exposicions, publicacions, activitats i notícies relacionades amb la història de l'educació i el patrimoni historicoeducatiu, ens va fer veure, com hem comentat amb anterioritat, l'elevadíssim potencial que les xarxes socials podien tindre per a la participació, la motivació i el treball conjunt.⁴⁰

Convençuts d'aquestes possibilitats per a l'ensenyament-aprenentatge de la història de l'educació i gràcies a un altre projecte d'investigació competitiu interuniversitari d'aplicació docent denominat «Patrimoni educativo 2.0: personal learning network and education heritage»,⁴¹ un equip de professors universitaris de les àrees de Teoria i Història de l'Educació i Didàctica i Organització Escolar hem construït, d'acord amb les necessitats percebudes per la comunitat acadèmica d'historiadors de l'educació espanyols i iberoamericans, «HistoEdu»,⁴² una xarxa social vertical per a la participació de la comunitat educativa en la docència i investigació de la història de l'educació i el patrimo-

⁴⁰ PAYÀ, Andrés; ÁLVAREZ, Pablo. «Pertinencia y posibilidades didácticas de un espacio de colaboración científica o red social para el estudio del patrimonio histórico-educativo», BADANELLI, Ana María; POVEDA, María; RODRÍGUEZ, Carmen (coord.). *Pedagogía museística. Prácticas, usos didácticos e investigación del patrimonio educativo*. Madrid: Universidad Complutense de Madrid, 2014, pàg. 333-340.

⁴¹ Subvencionat per la Conselleria d'Educació, Cultura i Esport del Govern valencià segons la Resolució de data 28 de maig de 2013 del director general d'Universitat, Estudis Superiors i Ciència, per la qual es concedeixen les ajudes per la realització de projectes de R+D per a grups d'investigació emergents, i amb l'equip investigador següent: Andrés Paya (investigador principal, Universitat de València), Pablo Álvarez (Universitat de Sevilla), Isabel Gutiérrez (Universitat de Múrcia), Santiago Mengual (Universitat de València), Xavier Motilla (Universitat de les Illes Balears) i Piedad M. Sahuquillo (Universitat de València).

⁴² PAYÀ, Andrés; ÁLVAREZ, Pablo. «Ús professional i possibilitats docents de les xarxes socials en la història de l'educació "HistoEdu": un espai de col·laboració científica», COMAS, Francesca; GONZÁLEZ, Sara; MOTILLA, Xavier; SUREDA, Bernat (coord.). *Imatges de l'escola, imatge de l'educació*. Palma: Edicions Universitat de les Illes Balears, 2014, pàg. 459-468.

ni educatiu (<http://histoedu.es/>); un espai de col·laboració científica o xarxa social per a la història de l'educació d'acord amb les vies de treball encaminades al desenvolupament d'una Història de l'Educació 2.0 d'acord amb la societat digital. Confiem que aquesta xarxa social gratuïta i sense cap interès comercial ni empresarial, sigui aprofitada pels seus membres per crear grups de treball, projectes, intercanviar interessos, afavorir debats, preguntes i respostes, recursos i esdeveniments, facilitant el treball en xarxa, la col·laboració i participació, així com l'interès d'investigadors, docents i alumnat interessats per la història de l'educació.

Imatge 2. Espai de col·laboració científic o xarxa social per a la història de l'educació HistoEdu.

D'altra banda i paral·lelament als projectes d'investigació que acabem de relatar molt breument, hem tingut l'oportunitat de desenvolupar també dos projectes d'innovació docent finançats pel Servei de Formació Permanent i Innovació Educativa del Vicerectorat de Cultura i Igualtat de la Universitat de València en la categoria DocenTIC, els cursos 2012-13 i 2013-14,⁴³ amb

⁴³ «Personal learning network (PLN): Escola i Història 2.0», Resolució de 23 de juliol del vicerector de Cultura i Igualtat de la Universitat de València, per la qual es resol la convocatòria d'ajudes a projectes d'innovació educativa per al curs 2012/2013, i «Escola i Història 2.0: docència i innovació historicoeducativa», Resolució de 24 de juliol del vicerector de Cultura i Igualtat de la Universitat de València, per la qual es resol les ajudes del programa B de la convocatòria d'ajudes per al desenvolupament de la innovació educativa a la Universitat de València per al curs 2013/2014.

la participació de professorat de les universitats de València, Alacant i Sevilla. Després de dos anys de treballs i amb la col·laboració d'un bon nombre de professors de les assignatures d'Història de l'Escola (grau de Magisteri), Història de l'Educació a Espanya (grau de Pedagogia) i Fonaments Històrics de l'Educació (graus de Pedagogia i Educació Social) de la Universitat de València, així com l'assessorament de professorat especialitzat en l'aplicació de les TIC als processos d'ensenyament-aprenentatge, hem pogut posar en marxa Escola i Història 2.0 (<http://histoesc.uv.es>), un entorn personal d'aprenentatge (PLN: *personal learning network*)⁴⁴ per a la història de l'educació, que es posa a l'abast de la comunitat educativa interessada a conèixer millor el passat escolar per entendre l'educació del present. En aquesta plataforma en línia es pot accedir a un bon nombre de material docent i investigador dissenyat per docents de l'àrea d'història de l'educació enfocats a l'autoaprenentatge.

A Escola i Història 2.0, es poden trobar unitats d'aprenentatge (UA) amb les característiques de: estar disponibles en línia (s'hi pot treballar en qualsevol moment i lloc amb connexió a la xarxa), ser gratuïtes i de lliure accés (*open access* sense haver de pagar cap import econòmic ni donar-se d'alta a cap plataforma), ser intuïtives (permeten un ús fàcil i adaptable a diferents dispositius com tauletes, PC o telèfons intel·ligents), són redistribuïbles (es pot compartir el material amb qui es vulgui amb llicència Creative Commons) i participatives (gràcies a la integració de les unitats d'aprenentatge amb Facebook-Comments, Twitter i Google+ es poden compartir aprenentatges a les xarxes socials).

Les unitats d'aprenentatge estan elaborades segons la guia acadèmica de l'assignatura obligatòria Història de l'Escola dels graus de Magisteri, seguint sempre la mateixa estructura: un títol que defineix la unitat d'aprenentatge, un breu vídeo de presentació, una petita introducció escrita amb paraules clau, els objectius de la unitat, les activitats d'aprenentatge, i els recursos necessaris (lectures, software o eines multimèdia, i imatges). El resultat final és un ampli ventall d'unitats d'aprenentatge estructurades en els blocs següents: De l'escola tradicional a l'Escola Nova; De la Il·lustració i la Revolució Francesa als sistemes públics d'ensenyament (escoles de l'Antic Règim i il·lustrats espanyols);

⁴⁴ MARÍN, Victoria; NEGRE, Francisca; PÉREZ, Adolfin. «Entornos y redes personales de aprendizaje (PLE-PLN) para el aprendizaje colaborativo», *Comunicar: Revista Científica Iberoamericana de Comunicación y Educación*, 42 (2014), pàg. 35-43; CALVO, Soraya. «Entornos personales de aprendizaje en red: relación y reflexión dialéctico-didáctica a partir de plataformas virtuales», *Revista Iberoamericana de Educación*, 60 (2012), pàg. 173-190.

Discursos pedagògics (l'Escola Moderna, les missions pedagògiques de l'ILE, etc.); Política i legislació escolar; Cultura material i pràctiques escolars (espais i condicions materials, propostes d'organització escolar, etc.); La professionalització del magisteri (escoles normals i formació del magisteri); i Modernització i innovacions educatives (moviments de Renovació Pedagògica, MRP). Així, com un exemple del que entenem com a Història de l'Educació 2.0 i Història de l'e-Educació, gràcies a aquestes unitats d'aprenentatge autònom, qualsevol interessat en la història de l'educació (sense tindre necessitat de ser alumne d'un grau de ciències de l'educació), en qualsevol moment i espai, pot treballar i aprofundir en aquests continguts historicoeducatius, rebre un *feedback* de la resta de la comunitat educativa i augmentar la difusió i els possibles destinataris d'una tasca docent que trenca amb els límits físics i temporals de l'aula universitària i arriba fins a qualsevol lloc amb connexió a Internet.

Imatge 3. Entorn personal d'aprenentatge Escola i Història 2.0.

4. REFLEXIONS, IL·LUSIONS, ESPERANCES I HORITZONS DE FUTUR

Els processos d'ensenyament-aprenentatge a la Universitat han de seguir canviant i transformant-se prou, a fi de d'adaptar-se a les noves exigències, necessitats i condicions de l'era digital. Prenent com a referent aquesta hipòtesi, les TIC ens permeten somiar un horitzó suggeridor i esperançador pel que

fa al desenvolupament d'una nova didàctica de la Història de l'Educació més oberta, flexible, dinàmica, canviant, col·laborativa, dialògica, etc. La societat de la informació, emparada en les característiques de la nova societat digitalitzada, ve a reptar els professionals de la Història de l'Educació, convidant-los a explotar les possibilitats didàctiques del web 2.0 i de l'educació electrònica. Fer Història de l'Educació 2.0 i Història de l'e-Educació en els temps que corren, suposa respondre a noves maneres d'ensenyar i aprendre en un context universitari, que ha de fer front amb afany a totes les modificacions globals que es fan presents de cara a propiciar el desenvolupament i l'organització dels diferents processos educatius.

Convé posar de manifest que les TIC poden convertir-se en suggeridores eines didàctiques al servei de l'educand i de l'educador. En el nostre cas, ens correspon als professors d'Història de l'Educació afrontar noves propostes docents emparades en l'ús del web 2.0 i de l'e-educació. Hui dia, els recursos TIC són elements fonamentals en el procés didàctic i, com tals, han de concebre's com a objectius de formació vinculats al propi desenvolupament professional docent.

L'e-educació i el web 2.0, concebuts com a recursos per al rendiment educatiu en l'ensenyament de la Història de l'Educació, es corresponen amb l'adquisició en el procés didàctic d'un conjunt de conductes que capaciten educador i educand per decidir i construir el seu projecte historicoeducatiu, valent-se de l'experiència virtual. A més a més, el món 2.0 ofereix una infinitat de possibilitats perquè l'historiador d'arxius també isca del seu entorn sapiencial més proper i compartisca els seus coneixements, en aquest cas historicoeducatius, amb la immediatesa del web. Un historiador de l'educació 2.0,⁴⁵ en l'actualitat, ha de saber comunicar les seues visions de la societat i la cultura a través de les TIC. El repte al qual ens referim es relaciona directament amb la necessitat de demostrar que l'e-educació i les xarxes socials, per exemple, són mitjans valuosos no solament de difusió de sabers, sinó també un expositor interessant per a la interacció d'agents que parlen i es mouen en una freqüència comuna: la comprensió del passat per entendre el present. Escriure, transmetre coneixement i comunicar-lo, editar-lo i compartir-lo, són qüestions que l'historiador de l'educació pot executar valent-se del potencial digital.

⁴⁵ MARÍN, Carlos. «El historiador 2.0: ¿comunicador friki o espécimen necesario?», 2014. A: <http://socialtrending.com/ve/2014/08/14/el-historiador-2-0-comunicador-friki-o-especimen-necesario> [Consultat el: 16 de gener de 2015].

Des d'aquestes consideracions, i malgrat que les humanitats digitals o la història digital no poden màgicament fer que els problemes dels historiadors de l'educació desapareguen, hauríem d'aprofitar bastant més les possibilitats que la tecnologia digital pot oferir per a la docència i la investigació del passat educatiu. D'acord amb Van Ruyskensvelde,⁴⁶ podem sostenir que la tecnologia digital no només té el potencial de fer les nostres vides molt més fàcils; també pot ajudar en el tractament de nous temes d'investigació, donar un nou significat als conceptes ja existents en la Història de l'Educació i millorar encara més el caràcter interdisciplinari de la nostra àrea de coneixement. La millor esperança per al futur en el tema que ens ocupa potser és augurar en la propera dècada un major nombre d'historiadors de l'educació versats en el món digital, electrònic, el web 2.0 i els mitjans socials.

⁴⁶ VAN RUYSKENSVELDE, Sarah. «Towards a history of e-ducation? Exploring the possibilities of digital humanities for the history of education», *Paedagogica Historica: International Journal of the History of Education*, vol. 50, 6 (2014), pàg. 861-870.